

תורה ומדינה הלכה למעשה - פתרונות הלכתיים לשמיטה במדינת ישראל

ראשי פרקים

1. שמיטה בזמן הזה מדאוריתא, מדרבנן או מדברי חסידות
2. יש קניין לגוי להפקיע קדושת א"י לעניין מצוות השמיטה בימינו
3. היתר מכירה בשמיטה מדרבנן ומדאוריתא, וקניית "יבול נכרי"
4. אוצר בי"ד - בדרך לשמיטה ממלכתית, יתרונותיו וחסרונותיו ההלכתיים
5. היתר מכירה ואוצר בי"ד מה עדיף

1. שמיטה בזמן הזה מדאוריתא, מדרבנן או מדברי חסידות

הראשונים נחלקו בסוגיית השמיטה בימינו, האם תוקף מצווה זו בימינו הינו מהתורה או מדרבנן בעלמא. נראה שיסוד מחלוקת זו נובע מההבנה השונה בסוגיה במסכת גיטין, העוסקת בתקנת הפרוזבול שתיקן הלל, לפיה, למרות השמטת הכספים הקיימת בשנת השמיטה, יוכל האדם לכתוב שטר מסוים- פרוזבול ובעזרתו להימנע מהשמטת חובו. תקנה זו תיקן הלל, ע"מ שלא ימנעו האנשים מלהלוות, מחשש שמא חובם ישמט בשנת השמיטה. על כך שואלת הגמ' כיצד הלל מתקן תקנה נגד התורה. התורה אמרה שחוב זה ישמט, וע"י הפרוזבול, שאין לו כל תוקף מהתורה, לא ישמט החוב. עונה על כך אביי שמדובר בשמיטה בזמן הזה, שתוקפה מדרבנן, ע"פ דרשת רבי מהפסוק: "זה דבר השמיטה שמוט". מכך שהתורה הסמיכה שתי שמיטות בפסוק, משמע שיש לדרוש מהפסוק, שכשם ששמיטת הקרקע הינה מדרבנן, כך גם שמיטת כספים היא מדרבנן. מפשט דברי הגמ' נראה שהמדובר בשמיטת קרקע היינו שמיטת הקרקע בשביעית, אולם לא מצאנו מקור מובהק האומר ששמיטת הקרקע בשביעית הינה מדרבנן. ע"כ יש לשאול על דברי הברייתא, מניין לה ששמיטת קרקעות בשנת השמיטה בימינו הינה מדרבנן בלבד, שמכא הבנה זו לומדת היא, שגם שמיטת כספים הינה מדרבנן. לעומת זאת הגמ' בערכין אומרת מפורשות, ששמיטת הקרקע ביובל כיום הינה מדרבנן, כל עוד אין חלוקת נחלות לשבטים. אי לכך, נראה לומר שהסוברים ששמיטה כיום הינה מדאוריתא, יאמרו שההיקש שרבי עושה בדברי הפסוק הינו, בין שמיטת הקרקע ביובל שהינה מדרבנן, כיוון שע"מ שתהיה מדאוריתא צריך שרוב עם ישראל ישב בארצו, ובנוסף לכך כל שבט משבטי ישראל ישב בנחלתו, כפי שמובא במסכת ערכין, לבין שמיטת כספים. אולם שמיטת הקרקע בשביעית תהיה גם בזמן הזה מדאוריתא, שהרי אינה קשורה ליובל, ואין כל מקור לכך שהינה מדרבנן בלבד. סימוכין לשיטה זו ניתן למצוא בדברי התורה כהנים המובא בדברי רש"י ותוספות, אשר אומר במפורש ששמיטה אינה קשורה ביובל ויובל אינו קשור לשמיטה, אלא כל מצווה עומדת בפני עצמה. עוד ניתן לחזק שיטה זו, מהגמ' במסכת ערכין האומרת בפשט דבריה, שלמרות שהיובל אינו חל, מ"מ בזמן בית המקדש השני מנו יובל לקדש שמיטין. משמע ששמיטה חלה מדאוריתא, ולכן מנו יובלות ע"מ לקדש שמיטין, כך הבינו התוספות בהבנת גמ' זו. עוד מסביר ר"ת לשיטה זו, שאע"פ שמפשט דברי הגמ' בגיטין הנ"ל עולה, כי שמיטה בזמן הזה הינה מדרבנן, מ"מ זו שיטת רבי, אך רבנן החולקים על רבי סוברים, ששמיטה בזמן הזה מדאוריתא, וממילא להבנתו הלכה כמותם ולא כמו רבי. לעומת זאת מדברי הירושלמי עולה בצורה מפורשת, שאותו היקש שעשה רבי בין שתי השמיטות, הינו היקש בין שמיטת היובל לבין שמיטת השביעית באשר היא, היינו בין שמיטת כספים ובין שמיטת קרקעות. ממילא כיוון ששמיטת היובל אינה חלה, כך גם שמיטה בשביעית, בין של קרקע ובין של כספים, אינה חלה מהתורה. נראה שלדעת הסוברים ששמיטה בזמן הזה חלה מהתורה יודו, שאכן הירושלמי שעולה ממנו ששמיטה חלה מדרבנן, חולק על קביעת התלמוד הבבלי, שלפי שיטתם סובר ששמיטה מדאוריתא, וכן עולה מדברי רש"י. לעומתם, לשיטת הסוברים ששמיטה בזמן הזה מדרבנן, מבינים את ההיקש שעשה רבי בין שתי השמיטות כפשוטו, וכן כפי שמשמע מדברי הירושלמי הנ"ל בהיקש זה, שההיקש הינו בין יובל לשביעית, או בין שמיטת קרקע בשביעית לשמיטת כספים בשביעית, ובכל מקרה, שמיטת קרקע בשביעית הינה ג"כ מדרבנן, כשם שיובל ושמיטת כספים לא חלים מהתורה. לדעה זו, מנו יובל ע"מ לקדש שמיטין כמובא בערכין, היינו ע"מ לקדש שמיטין מדרבנן. כך מבין רש"י את הגמ' בערכין לשיטה זו. בעניין דברי התורה כהנים נראה לומר לשיטה זו, כפי שמבאר התוספות, ששמיטה קשורה ביובל, ובזמן שלא חל יובל, לא חלה השמיטה מהתורה. אולם דברי התורה כהנים, לפיהם עושים שמיטה אע"פ שלא עושים יובל, היינו כאשר פשעו או נאנסו ולא עשו יובל, עדיין יקיימו מצוות שמיטה. נמצא שלדעת הסוברים ששמיטה בזמן הזה מדרבנן, ישנו תירוץ לכל המקורות, הן לגמרות בערכין ובגיטין, הן לירושלמי והן לתורת כהנים הסוברים כדעה זו. לעומת זאת, לשיטת הסוברים ששמיטה בזמן הזה מהתורה, אכן מובנות הגמרות בגיטין ובערכין וכן התורה כהנים, אולם הירושלמי חולק גם להבנתם על ההבנה ששמיטה בזמן הזה הינה מדאוריתא. **רוב הראשונים נקטו להלכה כדעת הסוברים ששמיטה בזמן הזה מדרבנן בעלמא. ניתן אולי לומר שנקטו כדעה זו המסתדרת עם כל המקורות הנ"ל, ולא כמ"ד ששמיטה בזמן הזה מדאוריתא, שלשיטה זו הירושלמי ודאי לא מסכים.** עוד יש להוסיף את דעת מיעוט הראשונים המובאת בראב"ד, אשר לדעתה השמיטה בזמן הזה הינה מידת חסידות, שכשם שהיובל לא נוהג כיום כלל, כך גם שמיטה הנלמדת ממנו לא נוהגת כלל, והינה מידת חסידות בעלמא. לשיטה זו הבנת הגמ' הינה כהבנת הדעה הסוברת ששמיטה בזמן הזה מדרבנן, אולם בניגוד להבנה שלמרות שהשמיטה תלויה מן התורה ביובל, מ"מ מדרבנן ישנה מצווה לשמוט הקרקע, להבנה זו, כשם שאין היובל חל כלל בימינו לכל הדעות, כך גם שמיטה אינה חלה, אלא ממידת חסידות למעוניינים להחמיר ולשמוט הקרקע שלהם. בנוסף לכך נחלקו הראשונים מתי חלה שנת השמיטה, ולמרות שנפסקה הלכה, כפי שאנו נוהגים כיום, והפוסקים לא אמרו שצריך להחמיר ולחשוש לדעה השנייה, מ"מ גם דעה זו נכללת במכלול השיקולים, ע"מ להקל בשעת הדחק בסוגיית השמיטה. שהרי גם אם שמיטה הינה מדאוריתא, מ"מ בימינו השמיטה הינה בגדר ספק דאוריתא. שהרי שמא השנה שאנו מונים כשמיטה, אינה שנת שמיטה כלל. זאת ועוד מכך שלא נוהגים כיום להחמיר גם בשנה השישית ע"פ חשבוננו, להחשיבה כשנת שמיטה, לחשוש לשיטת ר"י אשר לדעתו שנה זו היא שנת השמיטה ולא כפי שאנו מונים, נראה שהפוסקים נוטים לומר

ששנת השמיטה כיום הינה מדרבנן. שהרי במידה והיתה שנת השמיטה מדאורייתא, היה צורך להחמיר ולחשוש גם לשיטתו של ר"י, מדין ספק מדאורייתא לחומרא. לבסוף יש לציין שגדול הפוסקים בעת האחרונה אשר התנגד להיתר המכירה- החזון איש, אף הוא פוסק כדעת הסוברים ששמיטה בזמן הזה מדרבנן בלבד. **נמצא שאנו יוצאים מנקודת הנחה, ששמיטה בזמן הזה מדרבנן, כדעת רוב הפוסקים דבר המוסכם גם לדעת גדולי המתנגדים להיתר המכירה.**

2. יש קניין לגוי להפקיע קדושת א"י לעניין מצוות השמיטה בימינו

בגמ' במסכת גיטין מובאת מחלוקת, האם יש לגוי קניין בא"י להפקיע מחיוב תרומות ומעשרות, או שגם כאשר אדמה בא"י שייכת לגוי, אין בה יכולת להפקיע מצוות אלו. המחלוקת נובעת כפי שעולה מדברי הגמ', מגזרת הכתוב ביחס לחיוב תרומות ומעשרות כאשר כחלק מתהליך הגידול או הכנת היבול לשיווק ואכילה נעשים ע"י גוים. **רוב הראשונים פסקו כדעת הסוברים שאין יכולת לגוי בארץ ישראל להפקיע מחיוב תרומות ומעשרות, גם כאשר הוא בעלים על האדמה, וכן מובא ברמב"ם להלכה.** לעומת זאת, גם לדעה זו הסוברת שגוי לא יכול להפקיע את קדושת א"י לעניין חיוב הפרשת תרומות ומעשרות, כפי שמובא במפורש בגמ', באדמת סוריא הקדושה בקדושת א"י רק מדרבנן, יש לגוי יכולת, אם הוא בעלים על הקרקע, להפקיע ממנה, ומהיבול היוצא ממנה את חיוב של מצווה זו, וזאת משום שקרקע זאת חייבת בתרומות ומעשרות מדרבנן בלבד. השו"ע מדמה בדין שותפות בין יהודי לגוי בשדה, לעניין חיוב בתרומות ומעשרות בסוריא, לבין שותפות שכזו בא"י בימינו. לדעתו, כפי שסוברים ראשונים רבים, א"י אינה קדושה מן התורה לעניין חיוב תרומות ומעשרות בימינו. לכן אומר, שמה שניתן להקל בסוריא, ניתן להקל גם בא"י של ימינו. מסיק מכך השו"ע, שכשם שחלקו של הגוי פטור מתרומות ומעשרות בסוריא, כך גם יהיה פטור חלקו של הגוי בא"י של ימינו, שחיוב תרומות ומעשרות בה כיום הינו מדרבנן בלבד. ע"פ יסוד דברים אלו אומר הגר"א, שגם לגבי השאלה האם יש לקרקע שנמכרה לגוי יכולת להפקיע מקדושת א"י לעניין תרומות ומעשרות בימינו, ניתן לדמות דין זה לסוריא. ממילא למעשה יש קניין לגוי להפקיע מידי חיוב הפרשת תרומות ומעשרות, גם בא"י של ימינו, במידה וחיוב הפרשה זו בא"י חלה בה מדרבנן בלבד. ניתן אמנם לחלוק על קביעתו של השו"ע, ולומר שאין לדמות את סוריא שבעיקרה מדרבנן, ולא הייתה מעולם בקדושת א"י מן התורה, לא"י שלמרות שכעת קדושה רק מדרבנן, מ"מ עיקר קדושתה הינו מדאורייתא. אולם נראה שהבנת הגר"א הינה מוכרחת בדברי השו"ע, המדמה בדין מסויים בין סוריא לא"י, וממילא גם יאמר זאת בנידון דידן. **נמצא שבימינו, שכפי שהבאנו לעיל לרוב הפוסקים, קדושת שביעית בכל רחבי א"י הינה מדרבנן בלבד, יש קניין לגוי להפקיע מידי תרומות ומעשרות.** נראה שעל יסוד נקודה זו חלקו המב"ט והב"י בתשובתו המופיעה בספרו אבקת רוכל. לדעת הב"י אכן נראה, כפי שהבאנו לעיל, שיש קניין לגוי להפקיע לא רק מידי חיוב הפרשת תרומות ומעשרות אלא מידי כל מצוות התלויות בארץ ובכללם מצוות השמיטה, במידה ומצוות השמיטה הינה מדרבנן בלבד. ממילא אם ישנה קרקע בידי גוי, כל היבול היוצא ממנה אינו קדוש שביעית. ע"כ לא חלים על היבול כל החומרות החלות על פירות הקדושים בקדושת שביעית. מכח זאת מבין הב"י, שכיוון שאין הפירות הגדלים בקרקעו של הגוי קדושים בקדושת שביעית, ואין הקרקע קדושה בקדושת שביעית מן התורה, ממילא חובה להפריש מהם תרומות ומעשרות, משום שכל הפטור של פירות שביעית מתרומות ומעשרות נובע מכך שהינם הפקר גמור. אך מכיוון שפירות שגדלו בקרקעו של הגוי בא"י, בזמן שכל חובת השמיטה הינה מדרבנן בלבד פטורים ממצוות השביעית, ממילא אין כל סיבה להפקירם, ולכן חייבים הם בתרומות ומעשרות. לעומת זאת, לדעת המב"ט גם לפי דברינו לעיל, שבא"י של ימינו יש קניין לגוי להפקיע מידי מעשרות משום שקדושתה לעניין תרומות ומעשרות הינה מדרבנן בלבד, היינו דווקא מעשרות. אולם קדושת שביעית אינה תלויה במכירה לגוי, כשם שלדעתו הפקר הפירות בשמיטה, אינו תלוי ברצונו של האדם להפקיר את תבואתו, אלא הינם מופקעים ממילא, ואף אם מתנגד אדם להפקיר שדהו בשביעית שדהו מופקר. זו הסיבה לדעתו, שבשנת השמיטה אף שדה שבעלות גוי פטור מהפרשת תרומות ומעשרות, משום שהשדה מופקר בעל כורחו. הבנה זו של המב"ט תואמת את דברינו לעיל, לפיהם ניתן להבין את הסוגיה אחרת מדברי השו"ע, ולחלק בין ההיתר העולה מפורשות מהסוגיה ביחס לסוריא, בה יש קניין לגוי להפקיע מידי מעשרות, משום שכל קדושתה של סוריא הינה מדרבנן בלבד, לבין א"י בה כעת קדושתה לעניין מעשרות מדרבנן, אך ככלל קדושתה מדאורייתא. להבנת המב"ט שביעית מוגדרת "אפקעתא דמלכא" כדברי הגמ' הפקעת הקרקעות של המלך הקב"ה, ממילא אינה תלויה במכירה לגוי. לכן לדעתו יש קדושת שביעית על פירות הגדלים בקרקע גוי. לעומת זאת לדעת הב"י, הפקעת הקרקע בשמיטה תלויה באדם עצמו, ולכן אם אינו מפקיר הקרקע, למרות שעובר עברה, אין קרקעו מופקרת. ממילא יש לו גם את היכולת למכור את הקרקע לגוי, וע"י מכירה זו, תפטר הקרקע מצוות השמיטה. ממחלוקתם של הב"י והמב"ט ניתן להבין טוב יותר, את האפשרויות להבין את דברי הגמ', ביחס לשאלה האם יש קניין לגוי להפקיע מידי חיוב הפרשת תרומות ומעשרות או לא. להבנת המב"ט כפשט הסוגיה, הגמ' עוסקת בתרומות ומעשרות בלבד. היינו אין כל כוונה לומר שיש קניין לגוי להפקיע מידי קדושת הארץ באופן כללי, אלא רק בגלל גזרת הכתוב השייכת באופן ספציפי לחיוב הפרשת תרומות ומעשרות בלבד. לעומת זאת להבנת הב"י השאלה הינה כללית, האם ישנה יכולת לגוי להפקיע מידי קדושת הארץ באופן כללי. ממילא ההשלכה לכך תהיה רלוונטית ביחס לכל מצוות התלויות בארץ, כולל מצוות השמיטה. למרות שמובא באחרונים שמחלוקת זו בין הב"י למב"ט אינה מוכרעת להלכה, נראה שיש לצדד בדברי הב"י, מכך שגם אם המב"ט חולק עליו, מ"מ קיבלנו עלינו הוראות מרן הב"י. במידה ונקבל את ההנחה שמחלוקת זו אינה מוכרעת, כך גם פסקים רבים של השו"ע, שרבים חלקו עליהם לאורך הדורות, אין בהם משום הכרעת הדין. ממילא עולה להלכה, שמכיוון שהשו"ע נוקט שאין קדושת שביעית בקרקע של גוי, יש אפשרות רחבה לסמוך עליו להלכה, אע"פ שהמב"ט אכן חולק על דבריו. נמצא שגם האמירה לפיה המב"ט סובר שלא ניתן להפקיע קדושת שביעית ע"י מכירת הקרקע לגוי ולכן אין לקבל את היתר המכירה הינה דחוקה מאוד בייחוד שאנו נוקטים להלכה ששביעית בזמן הזה מדרבנן בלבד, וספק מדרבנן לקולא. יש לציין שזו למעשה נקודת המחלוקת המרכזית בין המתנגדים להיתר המכירה כדוגמת החזון איש, לבין המצדדים בהיתר זה כדוגמת הרב קוק. החזון איש שלא קיבל את היתר המכירה להלכה, חשש לדעתו של המב"ט, ולכן מיאן לסמוך על היתר זה.

3. היתר מכירה בשמיטה ומדאורייתא, וקניית "יבול נכרי"

כהבנה הנ"ל הלכו רבים מגדולי הדורות בדורות האחרונים, ואמרו שניתן לפסוק כשיטת הב"י המובאת בשו"ת אבקת רוכל, שלפיה כל עוד השמיטה הינה מדרבנן, ניתן למכור לגוי הקרקע ע"י תוזה מסודר, שמהותו מכירה הדומה בעיקרה למכירת חמץ שבה הגוי קונה את הקרקע לזמן מסוים, וכל היבול שלו. באופן זה אכן לשיטת הב"י אין קדושת שביעית על הפירות, וניתן לזרוע בקרקע זאת, ולסחור בפירות הגדלים בה, משום שיש קניין לגוי להפקיע גם מצוות השמיטה, כל עוד השמיטה חלה רק מדרבנן. בניגוד למה שמקובל בציבור, הרב קוק אינו הראשון שהסתמך על היתר מכירה זה. בא"י עוד לפני בואו של הרב קוק אליה, הסתמכו על היתר זה ע"פ דעתם של גדולי הדור, בדור שלפני הרב קוק. למרות שכאמור להיתר המכירה ישנה קרקע הלכתית מוצקה וברורה להסתמך עליה, גדולי הפוסקים החמירו ואמרו, שלמרות הדברים הנ"ל גם אחר מכירת הקרקע לגוי המוכרת לנו כהיתר מכירה, אין לעשות את המלאכות האסורות בשביעית מדאורייתא ע"י יהודי, אלא יעשו ע"י גוי, כפי שמובא בספרו ההלכתי בעניין השמיטה של הרב קוק-שבת הארץ. עוד התנו הפוסקים ואמרו, שרק בזמן שמצוות השמיטה הינה מדרבנן, ניתן לסמוך על היתר זה, וגם אז יש לבחון אם ישנו צורך אמיתי בהפקעת מצווה חשובה זו, ע"י המכירה של הקרקע לגוי, שהינה ללא ספק הערמה שיש להסתמך עליה רק במידה וישנו צורך מובהק בה. מקובל לומר ע"פ ההבנה הפשוטה בסוגיה זו, שבמידה ותחול השמיטה מדאורייתא, לא ניתן יהיה להיעזר בהיתר המכירה, משום שמדאורייתא רוב הראשונים סוברים שאין לגוי קניין להפקיע מידי מצוות התלויות בארץ. לכאורה ניתן לומר, שגם בזמן שהשמיטה תהיה מן התורה, ניתן יהיה, אם ימצא צורך בכך, לסמוך על היתר המכירה. משום שישנם ראשונים הסוברים להלכה, שיש קניין לגוי להפקיע מידי מצוות התלויות בארץ, אפילו שלא בסוריא הקדושה מדרבנן בלבד, אלא גם בא"י, כאשר יתחייבו בה מצוות התלויות בארץ מן התורה, כך עולה מדברי אחת מהדעות בתוספות. בנוסף לכך רבי יוסף קארו, הן בתשובתו הנ"ל באבקת רוכל, והן בדבריו בכסף משנה על הרמב"ם מביין, שגם מי שסובר שאין קניין לגוי להפקיע מחיובי מצוות התלויות בארץ, היינו כאשר נמכרה הקרקע לגוי, וחזר הגוי ומכרה לישראל, אך כאשר הקרקע נשאת לאורך כל תהליך הגידול מתחילתו ועד סופו בידי הגוי, לא חלות מצוות התלויות בארץ ביבול הגדל בקרקע זו, כך הוא מבין מדברי הרמב"ם. ממילא יש ספק ספיקא. ספק הלכה כסוברים שאפילו בא"י הקדושה מן התורה, יש קניין לגוי להפקיע ממצוות התלויות בארץ, וגם לחולקים, לפי הרמב"ם להבנת הב"י, כאשר הקרקע שייכת לגוי לאורך כל גידול היבול, לא חלים עליה מצוות התלויות בארץ. בנוסף ניתן לצרף את העובדה המובאת לעיל, שישנה מחלוקת באיזו שנה חלה שנת השמיטה. ממילא לכאורה ניתן להקל בשעת הדחק ולסמוך על היתר המכירה, גם כאשר חיוב השמיטה יהיה מן התורה. אולם חשוב לשוב ולהדגיש, שגדולי עולם שסמכו על היתר מכירה, אמרו שהיתר זה חל רק כאשר שמיטה תהיה מדרבנן. כל דברינו עד כה, מוסכמים לכאורה על מרבית הציבורים בעם ישראל, הקונים את המכונה "יבול נכרי" תוצרת הארץ, המגיע מיבול הגדל בשטחים הקדושים בקדושת א"י, כאשר הבעלים של האדמה הינם גויים, כלומר בדיוק כמו היתר מכירה. מחוסר מודעות ציבורית חלה טעות חמורה בהבנה זו. החזון איש לא הסכים להלכה עם סוגיית היתר המכירה, משום שחשש לדעת המבי"ט הנ"ל, שגם לפירות גוי בא"י יש קדושת שביעית. לכאורה ע"פ חשש זה, הציבור החרדי, אשר רבים בהם רואים עצמם כתלמידיו וממשיכי דרכו של החזון איש, סוברים בפירות שביעית לדעת החזון איש, כאשר קונים "יבול נכרי" הגדל בשטחיה הקדושים של א"י. בנוסף לא ברור כלל, מדוע תהום כל הארץ על סוגיית היתר המכירה, כאשר בעיקר היתר משתמשים גם בציבור החרדי, בקנותם את "יבול הנכרי". יש לציין שלמרות שניתן לסמוך על היתר המכירה, יש שהסתייגו ממנו ואמרו שהיתר זה אינו דומה לקניית יבול מהנכרי, משום שמכירת הקרקע לגוי אינה בלב שלם, אלא הינה סוג של הערמה, שהרי אין כוונה למכור ממש את הקרקע, אלא רק ע"מ להיפטר ממצוות השמיטה, ממילא לדעתם המכירה אינה חלה. קושיא זו קיימת במלא עוזה גם על מכירת החמץ, שהינו איסור דאורייתא שהרי מפעלים גדולים מוכרים חמץ גמור בפסח לגוי. ולמרות שישנם המחמירים ולא סומכים על מכירת חמץ גם למפעלים גדולים וכדומה, לא מצאנו התנגדות כה נחרצת למכירה זו, שמגיעה עד כדי ביזוי ת"ח גדולים, כפי שנעשה כלפי הנוקטים להלכה להקל בסוגיית היתר המכירה. בעוד שהיתר מכירה מקל רק באיסור מדרבנן, ומכירת חמץ מקילה באיסור מדאורייתא. עוד הקשו המתנגדים להיתר מכירה מכך שאסור למכור קרקע לגוי בא"י מן התורה ע"פ הפסוק "לא תחנם", מה שלא קיים אצל מי שקונה "יבול נכרי", הגדל בקרקע השייכת לו זמן רב, ולא נמכרה לו בסמוך לשנת השמיטה. קושיא זו הינה אכן הקושיא הקשה והחזקה ביותר על היתר המכירה ובה נעסוק בהמשך לימודינו. אולם גם אם אכן קיימת בעיה של מכירת הקרקעות בא"י לגויים אין בכך כל השלכה ביחס לאדם הקונה תוצרת של שמיטה מיבול הגדל בשטחי א"י. העברה על איסור לא תחנם הינה ביחס לבעלי הקרקעות.

4. אוצר בי"ד - בדרך לשמיטה ממלכתית, יתרונותיו וחסרונותיו ההלכתיים

החזון איש שלא הסכים עם היתר המכירה, גם הוא הבין שע"מ שהישוב היהודי בכלל, והחקלאים בפרט יוכלו להתקיים בשנת השמיטה בא"י, יש להביא פתרון כלשהו, ע"מ לאפשר לחקלאות היהודית בא"י לשרוד מבחינה כלכלית, ע"כ הוא הביא להלכה את הפתרון הנקרא "אוצר בי"ד". פתרון זה מקורו בתוספתא, האומרת ששלוחי בי"ד היו שוכרים פועלים שיקטפו את הפירות מהעץ ויביאו אותו לעיר, ע"מ שיוכל הציבור לאכול מפירות השמיטה הקדושים בקדושת שביעית. כמובן שלפועלים מגיע תשלום על עבודתם, ועל כל תהליך השינוע של הפירות עד לשווקים. ממילא הציבור כשמשלם בעבור הפירות באופן זה, אינו משלם על הפירות, שאם כך היה, יש בכך איסור של מסחר בפירות שביעית, אלא משלם עבור שכר הטרחה של הפועלים. ממילא בימינו, ניתן להפוך את החקלאים-בעלי השדות לשוכרים של בי"ד, אשר מקבלים מהם משכורת, ובכך יוכלו לקבל את שכרם הנגרע מהם בשמיטה, עקב הפקעת הקרקע, בדרך של תשלום על מלאכתם, ולא בדרך של תשלום על הפרות האסור בשמיטה, משום סחורה בפירות שביעית.

הציבור יהנה בכך שפירות השמיטה הקדושים, יוכלו להגיע עד אליו לשווקים, ולא יצטרך הוא ללכת לשדות ולקטוף את הפירות בעצמו, ועל הנאה זו משלם את כספו. לכאורה דברי החזון איש אשר מקורם בתוספתא, מובנים ומקובלים. ביחוד שהם נותנים גם מענה למצב בו השביעית תחול מהתורה, שלא כמו שאמרו גדולי עולם על היתר מכירה, שחל רק כאשר השמיטה הינה מדרבנן. המתנגדים לפתרון זה סוברים, שנראה מדברי כל הראשונים והאחרונים עד החזון איש, מכך שלא הביאו דין זה להלכה, שכנראה סוברים שלא ניתן להסתמך על פתרון זה. בעוד שהיתר מכירה עומד על יסודות איתנים בדברי הפוסקים לאורך הדורות, למרות שישינם החולקים על יסודות הדין, יש על מי לסמוך, משא"כ באוצר בי"ד. על קושיה זו ענה הרב אריאל, שהסיבה שלא הביאו תוספתא זו להלכה, משום שאין בה כל חידוש הלכתי, אלא הינה כלי ארגוני גרידא, לכן לא הביאו הפוסקים דין זה להלכה לאורך כל הדורות. **ע"פ הבנה זו, נראה שמן הראוי שאוצר בי"ד לא יונהג ע"י עמותות פרטיות, אלא מן הראוי שמדינת ישראל ומשרד החקלאות, יהיו בעצמם אוצר בי"ד גדול לכל המדינה.** בכך יפתרו בעיות רבות בהתנהלות הארגונית של אוצר בי"ד, כגון תנודתיות במחירים, עקב שינויים בעצה והביקוש כמבואר לקמן, ובנתינת גב כלכלי לחקלאים, שיקבלו את משכורתם בלא קשר כלל למחיר הפירות, מה שלא מתקיים במלואו באוצר בי"ד פרטי. כ"כ באופן זה כיוון שמדובר במשרד ממשלתי כל הארגון והלוגיסטיקה של אוצר בי"ד, יתנהל בצורה טובה יותר, הן לציבור הלקוחות והן לחקלאים. כמובן שבראש כלי ארגוני זה, תעמוד וועדת השמיטה של הרבנות הראשית, ע"מ לייעץ בצדדים ההלכתיים. אולם ככלל, כיוון שהינו כלי ארגוני גרידא, כדברי הרב אריאל, אין מקומו ברבנות הראשית, או בעמותות אלו ואחרות, אלא במשרדי הממשלה. אולם נראה שבדברי תוספתא אלו, המהווים את הביסוס ההלכתי היחיד לאוצר בי"ד, ישנו חידוש הלכתי גדול. קטיפת הפירות אסורה בשביעית מדאורייתא, ורק כאשר אינה נעשית "כדרך הקוצרים" אלא בשינוי, התירה התורה לקטוף כפי שמובא בדברי הספרי. הרמב"ם בהסברו לשינוי בקטיף ובקציר, מביא מספר דוגמאות, שעיקרם הינו קטיפה וקצירה בכמות קטנה ולא בסיטונאות. לכאורה הפועלים שהם למעשה החקלאים עצמם באוצר בית הדין, בהחלט קוצרים בשביל הציבור בכמויות גדולות, ומניין לנו ששינוי זה, שהקצירה הינה בשביל הציבור, ולא בשביל החקלאי לצורך מכירת הפירות, נחשב שינוי המתיר את הקצירה בשמיטה, ואינו נחשב כדרך הקוצרים. אכן נראה שכך סוברת התוספתא, אך בהחלט ניתן לראות את אי הבאתה להלכה לאורך כל הדורות ע"י גדולי הפוסקים, כהתנגדות הפוסקים להבנה, ששינוי זה נחשב כשינוי לעניין קצירה שלא כדרך הקוצרים. ממילא קשה לומר שכל עניין אוצר בית הדין הינו רק כלי ארגוני. ע"כ חוזרת הקושיא, כיצד ניתן לפסוק דין שאף אחד מן הראשונים לא הביאו להלכה. בנוסף נראה שאחת הבעיות המרכזיות של היתר המכירה, קיימת גם באוצר בי"ד. שהרי נראה לכל שהמחירים באוצר בי"ד, זהים למחירים בשוק הרגיל, וסובלים מתנודות עקב עצה וביקוש. ממילא לא נראה באופן ברור, שאכן התשלום הינו על שکر העבודה, ולא על הפירות. אם כן, גם באוצר בי"ד קיימת הערמה, שלעתים רבות הינה הערמה גדולה יותר מאשר בהיתר המכירה. בפרט שלעיתים רבות הסוחרים לא עומדים בפיתוי, ועל אף האיסור מעלים מחירים למרות התנגדות הרבנים, אשר אומרים להם שהמחיר הינו על הטרחה, ולא על היכול, אך בלא הואיל. אם כן, קשה מאוד לסמוך על היתר זה, באופן שידוע שהשוק לא בנוי מבחינה רוחנית, לפיתויים הכספיים הגדולים העומדים בפניו. ממילא בפתיחת היתר זה לציבור, יש משום ידיעה ברורה שיתבצעו עברות לא מעטות של מסחר בפירות שביעית. אם כן, קשה לראות כיצד ניתן להציע פתרון זה לבעיית השמיטה באופן כוללני, בלא להסתמך על הקלות משמעותיות הבאות לידי ביטוי באוצר בי"ד. בנוסף פירות הקדושים בקדושת שביעת אסורים בהפסד, וצריך לשמור עליהם בקדושתם. ע"כ ניתן למכור אותם לאנשים יראי שמים בלבד, אשר ניתן לסמוך על כך שלא יבזו פירות השביעית, ולא לציבור הרחב. **מכל הסיבות הנ"ל נראה, שגם למצדדים בפתרון בעיית השמיטה ע"י שימוש באוצר בי"ד, כפי שהציע החזון איש, לא נראה פתרון בטוח הנראה לעין של שימוש פתרון זה בראייה כוללנית מערכתית, אלא כניסיון לפתור בצורה מהודרת לשיטתם, את בעיית השמיטה באופן פרטני.**

5. היתר מכירה ואוצר בי"ד מה עדיף

נראה שלסיכום סוגיה זו ניתן לומר, שקיימת מחלוקת מהותית בין המצדדים בהיתר המכירה, ורואים בו פתרון ראוי בימנו לבעיית השמיטה במישור הציבורי, לבין המצדדים בפתרון אוצר בית דין. אולם גם לאחרונים ברור, שבמציאות הקיימת ניתן למצוא פתרון מערכתי, רק בדרך של היתר המכירה, בעוד שאוצר בי"ד הינו פתרון לזמנים מאוחרים יותר, אשר תמלא הארץ דעה את ה', וגם אז ישנן קושיות מסוימות גם על דין זה, כשם שישנן חסרונות בהיתר המכירה. על מחלוקת זו ניתן לומר: "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", וכל הסומך על אחת מהדעות הללו קדוש יאמר לו. בוודאי שאין לגדף ולהשמיץ את בעל הדעה החולקת, ובכך לעבור על איסורי דאורייתא רבים, בעוד שגם למתנגדים לכל שיטה, עוברים בכך רק על איסור דרבנן של שמיטה בזמן הזה. בפרט שהמשמיצים הינם בד"כ, אינם מבינים דבר וחצי דבר בסוגיה ההלכתית, אלא מונעים מאמירות פופוליסטיות וסטגמטיות, המסתובבות בחלל העולם, אשר דבר אין להם עם תורת ישראל.